

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 18 juli 2013

Mål nr

T 3576-11

KLAGANDE

Rikspolisstyrelsen
Administration/Upphandling
Box 12256
102 26 Stockholm

Ombud: Advokat E-MM samt jur.kand. CT och jur.kand. ME

MOTPART

Fidelia Aktiebolag, 556262-1614
Box 1113
131 26 Nacka Strand

Ombud: Advokat AUF och advokat KS

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2011-06-22 i mål T 6796-10

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom förpliktar Högsta domstolen Rikspolisstyrelsen att till Fidelia Aktiebolag betala dels 91 845 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 22 januari 2009, dels 53 175 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 14 september 2008, allt tills betalning sker. I övrigt ogillas käromålet.

Rikspolisstyrelsen befrias från skyldigheten att ersätta Fidelia Aktiebolag för rättegångskostnader i tingsrätten och i hovrätten.

Fidelia Aktiebolag förpliktas att ersätta Rikspolisstyrelsen för rättegångskostnader i tingsrätten med 702 400 kr, varav 700 000 kr utgör ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 9 juli 2010, i hovrätten med 440 800 kr, varav 440 000 kr utgör ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 22 juni 2011 och i Högsta domstolen med 451 200 kr, varav 450 000 kr utgör ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom, allt tills betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Rikspolisstyrelsen har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, fastställer tingsrättens dom och befriar Rikspolisstyrelsen från skyldighet att betala Fidelia Aktiebolags rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

Fidelia Aktiebolag har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Fidelia Aktiebolag har, för det fall Högsta domstolen bifaller Rikspolisstyrelsens talan, yrkat att Högsta domstolen sätter ned det belopp som Fidelia Aktiebolag ska betala för Rikspolisstyrelsens rättegångskostnad i tingsrätten.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Rikspolisstyrelsen genomförde under år 2007 upphandlingar avseende polititransporter (transporter av avlidna till och från rättsmedicinsk undersökning) i Dalarnas län och i Gävleborgs län. Fidelia lämnade anbud i båda upphandlingarna. I Dalaupphandlingen lämnades tre ytterligare anbud. I Gävleborgsupphandlingen lämnades anbud av ett företag utöver Fidelia. I tilldelningsbeslut den 7 januari respektive 25 mars 2008 beslutade Rikspolisstyrelsen att anta andra anbud än Fidelias i de båda upphandlingarna.
2. Sedan Fidelia hade ansökt om överprövning av tilldelningsbesluten konstaterade länsrätten i domar den 8 april respektive 8 maj 2008 att Rikspolisstyrelsen rätteligen borde ha förkastat övriga anbud i respektive

upphandling, eftersom dessa inte uppfyllde alla s.k. skall-krav i förfrågningsunderlaget. I domarna förordnade länsrätten att Rikspolisstyrelsen fick avsluta respektive upphandling först sedan den hade rättats på så sätt att anbuden från övriga anbudsgivare hade förkastats. Rikspolisstyrelsen överklagade båda domarna. Kammarrätten instämde såvitt gällde Dalaupphandlingen i länsrättens bedömning och avlog Rikspolisstyrelsens överklagande. Regeringsrätten meddelade inte prövningstillstånd. Kammarrätten meddelade inte prövningstillstånd såvitt gällde Gävleborgsupphandlingen.

3. Efter att ha förkastat övriga anbud i enlighet med domarna, beslutade Rikspolisstyrelsen att avbryta de båda upphandlingarna. Besluten motiverades med att det fanns endast ett kvarvarande anbud (dvs. Fidelias) i respektive upphandling att ta ställning till. Enligt Rikspolisstyrelsen kunde upphandlingarna därmed inte göras med tillvaratagande av den konkurrenssituation som fanns.

4. Fidelia väckte talan mot Rikspolisstyrelsen med yrkande om skadestånd på grund av felen i upphandlingarna. Tingsrätten ogillade käromålet. Hovrätten har förpliktat Rikspolisstyrelsen att betala skadestånd till Fidelia.

Parternas grunder för talan

5. Rikspolisstyrelsen har i Högsta domstolen frånfallit sin invändning om att några överträdelser inte har förekommit. Parterna har i övrigt åberopat samma grunder som i tingsrätten och hovrätten. Dessa kan sammanfattas enligt följande.

6. Fidelia gör gällande att bolaget skulle ha vunnit upphandlingarna, dvs. fått teckna kontrakt, om upphandlingarna hade genomförts i enlighet med lagen

(1992:1528) om offentlig upphandling. Överträdelserna – de felaktiga tilldelningsbesluten – har inneburit skada för Fidelia i den mening som avses i 7 kap. 6 § lagen om offentlig upphandling. Skadestånd ska därmed utgå för det positiva kontraktsintresset liksom för Fidelias kostnader för överprövningarna. I vart fall har Fidelia haft en realistisk möjlighet att erhålla kontrakten och överträdelserna har minskat denna möjlighet. Skadestånd ska därmed utgå för Fidelias kostnader för upphandlingarna och för överprövningarna (negativa kontraktsintresset) med en analog tillämpning av 7 kap. 7 §.

7. Rikspolisstyrelsen gör gällande att det saknas grund för skadeståndsskyldighet eftersom felen har avhjälpits genom överprövningarna och Rikspolisstyrelsen har rättat sig efter domarna. I andra hand gör Rikspolisstyrelsen gällande att Fidelia inte har lidit någon ersättningsgill skada. Rikspolisstyrelsen har inte varit skyldig att ingå avtal med den ende återstående anbudsgivaren och skulle inte heller, som Fidelia hypotetiskt har antagit, ha ingått sådant avtal om överträdelserna inte hade ägt rum. Rikspolisstyrelsen har haft sakligt godtagbara skäl att avbryta upphandlingarna, vilket även skett. Även om Fidelias hypotetiska antagande skulle vara riktigt saknas likväl rätt till skadestånd eftersom Rikspolisstyrelsen inte heller i en sådan situation har varit skyldig att ingå avtal med Fidelia. – Under alla förhållanden är kostnader för överprövning i förvaltningsdomstol inte ersättningsgilla som skadestånd.

Tillämplig lag

8. Enligt övergångsbestämmelserna till lagen (2007:1091) om offentlig upphandling, vilken lag trädde i kraft den 1 januari 2008, ska bestämmelserna i lagen (1992:1528) om offentlig upphandling tillämpas på upphandlingar som har påbörjats före ikraftträdandet. Den sistnämnda lagen (1992 års LOU) är

alltså tillämplig i målet.

9. Tillkomsten av 1992 års LOU hade sin grund i Sveriges tillträde till EES-avtalet. Genom lagen genomfördes de då gällande EU-direktiven om offentlig upphandling. Det första och andra rättsmedelsdirektivet (89/665/EEG och 92/13/EEG) föranledde bl.a. regler om överprövning och skadestånd vid felaktiga upphandlingar. Det är det första rättsmedelsdirektivet som är tillämpligt på upphandling inom den klassiska sektorn, bl.a. upphandling av tjänster (5 kap. i lagen). De bestämmelser som infördes i ämnet i lagens 7 kap. har, såvitt här är av intresse, i sak oförändrade tagits in i 16 kap. i 2007 års lag om offentlig upphandling (jfr prop. 2006/07:128 s. 443 f.).

Överprövning

10. Innan en upphandling avslutas med att ett upphandlingskontrakt ingås med den leverantör som har valts, ska den upphandlande enheten fatta ett beslut om leverantör, ett s.k. tilldelningsbeslut. En upphandling får inte avslutas förrän anbudsgivarna har haft möjlighet att ta del av tilldelningsbeslutet och har fått tid på sig att begära överprövning av det. När tilldelningsbeslutet har fattats ska den upphandlande enheten därför lämna upplysningar till varje anbudssökande eller anbudsgivare om beslutet och skälen för det (1 kap. 28 § 1992 års LOU). Syftet med överprövningen är enligt förarbetena och EU-domstolens praxis att en felaktig tillämpning av upphandlingsreglerna ska kunna angripas på ett så tidigt stadium att det ska vara möjligt för domstol att ta ställning till det påstådda felet innan någon faktisk skada uppkommer (prop. 1992/93:88 s. 101 och p. 12 nedan).

11. Överprövning av upphandlingsbeslut begärs hos allmän förvaltningsdomstol av den anbudsgivare som anser att han har lidit eller kommer att lida

skada av beslutet. Om den upphandlande enheten har brutit mot någon bestämmelse i lagen om offentlig upphandling ska rätten besluta att upphandlingen ska göras om eller att den får avslutas först sedan rättelse har gjorts. (Se 7 kap. 1 och 2 §§ 1992 års LOU.)

12. Regleringen i 7 kap. 1 och 2 §§ i 1992 års LOU har anpassats till det första rättsmedelsdirektivet som det har tolkats av EU-domstolen i det s.k. Alcatelmålet (dom den 28 oktober 1999 i mål C 81/98, Alcatel Austria AG m.fl., REG 1999 s. I - 7671; se prop. 2001/02:142 s. 29). EU-domstolen framhåller i den domen att det första rättsmedelsdirektivet syftar till att en upphandlande myndighets beslut ska kunna prövas effektivt, skyndsamt och på ett stadium där överträdelsen ännu kan rättas och vidare att en anbudsgivare genom att anlita prövningsförfarandet ska kunna utverka att ett felaktigt tilldelningsbeslut undanröjs, oberoende av möjligheten att erhålla skadestånd när kontrakt har ingåtts. (Se bl.a. punkt 38 i domen.)

Skadestånd

13. Enligt artikel 2.1 c i det första rättsmedelsdirektivet ska en person som har skadats av en överträdelse kunna få ersättning. Direktivets regler avser att åstadkomma ett tryck på de upphandlande enheterna att ha korrekta förfaranden. En leverantör bör kunna utgå från att ett anbud som han lägger ned möda och kostnader på kommer att beaktas på ett rättvist sätt. (Prop. 1992/93:88 s. 103.)

14. I det första rättsmedelsdirektivet preciseras inte villkoren för skadeståndsskyldighet. Det saknas också kriterier i EU-domstolens praxis för hur skadestånd ska fastställas inom området för offentlig upphandling. Enligt EU-domstolen ankommer det på medlemsstaterna att i sin rättsordning ange

kriterier för skadestånd vid överträdelse av unionsbestämmelserna om offentlig upphandling, varvid likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen ska iakttagas. EU-domstolen hänvisar härvid till de allmänna förutsättningar för skadestånd till enskilda som gäller vid överträdelse av unionsrätten och som kan tillskrivas staten, nämligen att syftet med den unionsbestämmelse som har överträtts är att ge enskilda rättigheter, att överträdelsen är tillräckligt klar och att det finns ett direkt orsakssamband mellan överträdelsen och den skada som den enskilde har lidit. (EU-domstolens dom den 9 december 2010 i mål C-568/08 *Combinatie Spijker Infrabouw-De Jonge Konstruktie m.fl.*, REG 2010 s. I -1 2655, punkterna 85–92.)

15. En upphandlande enhet som inte har följt bestämmelserna i lagen ska ersätta därigenom uppkommen skada för leverantör (7 kap. 6 § 1992 års LOU). Syftet med bestämmelsen är att skadeståndet ska vara både preventivt och reparativt (NJA 2007 s. 349). Den som yrkar skadestånd är bevisskyldig för skadan. Med uppkommen skada avses både onödiga kostnader och utebliven vinst, det s.k. positiva kontraktsintresset; det senare förutsätter i princip att leverantören har förlorat kontraktet till följd av upphandlingsfelet (prop. 1992/93:88 s. 103). Det är dock tillräckligt att han kan visa att det är sannolikt att han har förlorat kontraktet till följd av överträdelsen (NJA 2000 s. 712).

16. Kostnader för att förbereda anbud och i övrigt delta i en upphandling utgör inte en ersättningsgill skada enbart på den grunden att ett upphandlingsfel har förekommit. Sådana kostnader uppstår oavsett om ett fel begås eller inte. De blir onyttiga, och därmed ersättningsgilla enligt 7 kap. 6 § 1992 års LOU, endast för den anbudsgivare som på grund av ett upphandlingsfel inte erhåller kontraktet. En särskild bestämmelse om ersättning för nu aktuellt

slag av kostnader finns emellertid i 7 kap. 7 §. Enligt den bestämmelsen är anbudsgivare eller anbudssökande som har deltagit i en upphandling berättigad till ersättning för kostnader för att förbereda anbud och i övrigt delta i upphandlingen, om åsidosättandet av bestämmelserna i lagen menligt har påverkat hans möjligheter att tilldelas upphandlingen (a. prop. s. 103 och 140 f.). Det är tillräckligt att han visar, förutom att överträdelse har skett, att han har haft en realistisk möjlighet att erhålla kontraktet och att överträdelsen har minskat denna möjlighet. Bestämmelsen är enligt praxis tillämplig på all upphandling som regleras i lagen. (Se NJA 2000 s. 712.)

Högsta domstolens bedömning

17. Fidelia gör alltså gällande att det är de felaktiga tilldelningsbesluten som har orsakat Fidelia skada och att Rikspolisstyrelsen skulle ha tilldelat Fidelia upphandlingen och ha tecknat kontrakt med bolaget, om Rikspolisstyrelsen hade gjort rätt och förkastat övriga anbud. Vad som hänt därefter – överprövningarna, Rikspolisstyrelsens rättelser och besluten att avbryta upphandlingarna – saknar enligt Fidelia betydelse vid bedömningen av Fidelias rätt till skadestånd.

18. Det förhållandet att ett felaktigt upphandlingsbeslut har rättats efter överprövning utesluter inte skadeståndsskyldighet för en skada som har uppstått på grund av felet. Skadeståndsskyldighet föreligger således om skadan inte har undanröjts genom rättelsen. De felaktiga tilldelningsbesluten kan emellertid inte grunda en rätt för Fidelia till skadestånd för utebliven vinst (positiva kontraktsintresset). En sådan skada uppstår nämligen först om ett felaktigt tilldelningsbeslut följs av att kontrakt tecknas med den anbudsgivare som angetts i tilldelningsbeslutet; det är således kontraktstecknandet som är

skadeståndsgrundande. I förevarande fall tecknades inga kontrakt. Frågan om Rikspolisstyrelsen, efter överprövningen, i den då uppkomna situationen hade sakligt godtagbara skäl för att avbryta upphandlingarna är inte föremål för prövning i målet. Den omständigheten att tilldelningsbesluten var felaktiga när de fattades kan således inte läggas till grund för skadestånd för utebliven vinst.

19. För bifall till Fidelias andrahandsyrkande om ersättning för kostnader för upphandlingarna (att förbereda anbudet och i övrigt delta i upphandlingarna) krävs att Fidelia hade en realistisk möjlighet att erhålla kontrakten och att de felaktiga tilldelningsbesluten minskade denna möjlighet (se p. 16). Klart är att de felaktiga tilldelningsbesluten innebar att Fidelias möjligheter att tilldelas upphandlingarna minskade; hade inte överprövningarna skett skulle kontrakt ha tecknats med andra anbudsgivare. När tilldelningsbesluten rättades efter överprövningarna försattes emellertid Fidelia i samma situation som bolaget skulle ha befunnit sig i om Rikspolisstyrelsen hade förkastat de övriga anbudet redan vid sin första anbudsprövning, nämligen den att Fidelia var den enda återstående anbudsgivaren. Upphandlingsfelen påverkade därmed inte längre Fidelias möjligheter att tilldelas upphandlingarna. De felaktiga tilldelningsbesluten kan därmed inte anses ha menligt påverkat Fidelias möjligheter att tilldelas upphandlingarna i den mening som avses i 7 kap. 7 § 1992 års LOU. Fidelias yrkande om ersättning för kostnader för upphandlingarna ska därför ogillas.

20. I 1992 års LOU finns inga regler om rätt till ersättning för rättegångskostnader i överprövningsförfarandet. Förvaltningsprocesslagen innehåller inte heller några bestämmelser i frågan. I förvaltningsprocessen gäller i stället som huvudregel att en enskild part saknar rätt till ersättning för processkostnader.

Frågan är då om den som har vunnit en överprövningsprocess ändå ska kunna få ersättning för kostnaderna, men då såsom skadestånd med stöd av 7 kap. 6 § 1992 års LOU.

21. Enligt 7 kap. 6 § 1992 års LOU är den upphandlande myndigheten, utan någon uttrycklig inskränkning till vad skadan avser, skyldig att ersätta den skada som uppstår till följd av upphandlingsfelet. Regelns utformning talar således för att ersättning ska kunna utgå för skäliga ombudskostnader som har orsakats av en överträdelse av 1992 års LOU. Det kan även noteras att Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2010 s. 112, som gällde en tillämpning av den i 3 kap. 2 § skadeståndslagen angivna skadestandsregeln, har nämnt att det har ansetts kunna bli aktuellt att under vissa förhållanden ersätta ombudskostnader i en förvaltningsprocess som skadestånd. Det saknas dock avgöranden från Högsta domstolen i den frågan.

22. Om en överprövning leder till en rättelse av ett upphandlingsfel, avvärjs oftast den skada som annars skulle kunna uppstå, t.ex. att kontrakt tecknas med en anbudsgivare som rätteligen inte borde ha fått kontraktet. Att en domstol ska kunna ta ställning till ett påstått fel innan en faktisk skada har uppstått är en av avsikterna med överprövningsinstitutet. Om det saknas möjlighet för en anbudsgivare att vid framgång med en ansökan om överprövning erhålla ersättning för skäliga rättegångskostnader såsom skadestånd, kan det avhålla en anbudsgivare från att ansöka om överprövning. Det gäller i vart fall om anbudsgivaren inte är helt säker på att just han (om en rättelse sker) kommer att vinna upphandlingen. Ett sådant övervägande skulle således motverka den avsedda effektiviteten med överprövningsinstitutet och motverka skadeståndets reparativa och preventiva effekt i upphandlingssammanhang. Ändamålsskäl talar således för att skäliga rättegångskostnader, vid framgång i överprövningsprocessen, ska kunna ersättas som skadestånd.

23. Slutsatsen är att den kostnad som en anbudsgivare har ådragits genom att framgångsrikt driva en överprövningsprocess kan utgöra en ersättningsgill skada. Skadan har ett så nära samband med upphandlingsfelet att den i allmänhet bör anses ha uppkommit genom överträdelsen av lagens bestämmelser. Skadan kan då ersättas med stöd av 7 kap. 6 § 1992 års LOU (16 kap. 20 § första stycket 2007 års LOU).

24. Fidelias förmögenhetsskada bestående i kostnader för de båda överprövningsprocesserna, 91 845 kr respektive 53 175 kr, ska anses ha uppstått som en följd av de felaktiga tilldelningsbesluten och ska ersättas av Rikspolisstyrelsen. De yrkade beloppen är skäliga. Yrkad ränta har vitsordats.

25. Käromålet ska alltså ogillas i den del som avser ersättning för det positiva kontraktsintresset och ersättning för upphandlingskostnaderna, men bifallas såvitt avser ersättning för kostnader för överprövningarna. Hovrättens dom ska ändras i enlighet med det sagda.

26. Vid denna utgång har Rikspolisstyrelsen vunnit målet med undantag för en mindre del. Rikspolisstyrelsen ska därför befrias från skyldigheten att ersätta Fidelias rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten, och Fidelia ska förpliktas ersätta Rikspolisstyrelsen en i någon mån jämkad ersättning för rättegångskostnader i tingsrätten, hovrätten och Högsta domstolen.

27. Fidelia har yrkat att Högsta domstolen ska sätta ned det belopp Fidelia ska ersätta för ombudsarvode i tingsrätten. Fidelia har inte ifrågasatt skäligheten av Rikspolisstyrelsens kostnadsanspråk i hovrätten. Fidelia har överlämnat till Högsta domstolen att bedöma skäligheten av det belopp Rikspolisstyrelsen har yrkat för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

28. Högsta domstolen gör inte någon annan bedömning än tingsrätten av skäligheten av Rikspolisstyrelsens kostnadsyrkande där. Rikspolisstyrelsen har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen med 781 200 kr, varav 780 000 kr för ombudsarvode. Skäligt ombudsarvode i Högsta domstolen är 500 000 kr.

29. Efter jämkning med hänsyn till utgången i målet bör Fidelia förpliktas utge ersättning till Rikspolisstyrelsen för ombudsarvode i tingsrätten med 700 000 kr, i hovrätten med 440 000 kr och i Högsta domstolen med 450 000 kr.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Marianne Lundius,
Kerstin Calissendorff, Lena Moore (referent, skiljaktig), Martin Borgeke
(skiljaktig) och Lars Edlund (skiljaktig)
Föredragande justitiesekreterare: Helena Tjörnstrand

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2013-07-01

Mål nr
T 3576-11

SKILJAKTIG MENING

Justitieråden Lena Moore (referent) och Lars Edlund är skiljaktiga och anför:

Vi är ense med majoriteten till och med punkten 19 i domskälen. Vi anser att punkterna 20–25 i domskälen ska ersättas av följande.

I förvaltningsprocessen gäller som huvudregel att en enskild part saknar rätt till ersättning för rättegångskostnader. Förvaltningsprocesslagen saknar bestämmelser i ämnet; däremot finns särskilda regler om rätt till sådan ersättning i skattemål. När frågan om ersättning för rättegångskostnader i förvaltningsprocessen togs upp i lagstiftningsärendet om det allmännas skadeståndsansvar ansågs frågan främst vara just en rättegångskostnadsfråga och inte en skadeståndsförfråga och skulle därför behandlas i annat sammanhang (prop. 1997/98:105 s. 44). I 1992 års LOU finns inga regler om rätt till ersättning för rättegångskostnader i överprövningsförfarandet. Det kan också noteras att Upphandlingsutredningen i sitt slutbetänkande gör bedömningen att parterna även fortsättningsvis bör stå sina egna kostnader i sådana mål (SOU 2013:12 s. 364 ff.).

Lagstiftaren har alltså valt att inte införa regler om rätt till ersättning för rättegångskostnad i överprövningsmål. Mot den redovisade bakgrunden och med hänsyn till att överprövningen utgör en uttryckligen reglerad del av upphandlingsförfarandet kan kostnad för överprövningsförfarandet inte anses

utgöra en skada i LOU:s mening. Om en upphandlande enhet blir skadeståndsskyldig för överprövningskostnader skulle det också skapa en obalans mellan parterna i överprövningsförfarandet, där den upphandlande enheten aldrig kan få sina kostnader ersatta. Vidare kommer ett skadeståndsansvar för en upphandlande enhet att vara processdrivande, eftersom frågan om skadeståndsskyldighet kommer att behöva prövas i allmän domstol sedan upphandlingen avslutats. Utöver ett utökat antal processer kommer ett sådant system att innebära att yrkade belopps skälighet ska prövas av en annan domstol än den som prövade frågan i sak. Det ter sig sålunda även av lämplighetsskäl omotiverat att tillskapa en skadeståndsskyldighet för överprövningskostnader.

Fidelias yrkande om skadestånd för sina kostnader för överprövningsförfarandet ska därför avslås.

Käromålet ska följaktligen ogillas i dess helhet och tingsrättens domslut fastställas.

Överröstade i den delen är vi i övrigt ense med majoriteten.

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2013-07-01

Mål nr
T 3576-11

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Martin Borgeke är skiljaktig och anför: Jag fastställer hovrättens dom. Överröstad i denna del är jag ense med majoriteten beträffande yrkandet om ersättning för anbuds-kostnader. Jag ansluter mig till justitieråden Marianne Lundius och Kerstin Calissendorff när det gäller yrkandet avseende kostnaderna för överprövning av tilldelningsbesluten. I fråga om rättegångskostnaderna är jag ense med majoriteten.